

روز شمار

زبان و ادبیات فارسی

۴۵ قبل از میلاد
۴۶ بعد از میلاد
۴۷ قبل از میلاد
۴۸ قبل از میلاد

با یاری: دکتر محبوبه علی حوری

روزشمار زبان و ادبیات فارسی

-
- سرشناسه: یاحقی، محمدجعفر، ۱۳۲۶-
عنوان و نام پدیدآور: روزشمار زبان و ادبیات فارسی / تألیف محمدجعفر یاحقی؛ با همکاری محبوبه
 علی حوری؛ ویراستار اعظم نیک‌خواه فاردقی
 مشخصات نشر: تهران: معین، ۱۴۰۰-
شابک: دوره: 0-270-165-964-978؛ ج. ۱ 7-268-165-964-978؛ ج. ۲ 4-269-165-964-978
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت: کتاب‌نامه.
موضوع: ادبیات فارسی -- گاه‌شماری
موضوع: Chronology--Persian literature
موضوع: نویسندگان ایرانی -- سرگذشت‌نامه و کتاب‌شناسی
موضوع: Bio-Bibliography--Iranian Authors
موضوع: شاعران ایرانی -- سرگذشت‌نامه و کتاب‌شناسی
موضوع: Bio-bibliography--Poets, persian
شناسه افزوده: علی حوری، محبوبه، ۱۳۵۸-
رده‌بندی کنگره: PIR۳۳۳
رده‌بندی دیویی: ۸۰/۹
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۸۴۲۷۲۶۹
-

روزشمار زبان و ادبیات فارسی

دکتر محمد جعفر یاحقی

استاد ممتاز دانشگاه فردوسی مشهد و

عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی

با همکاری: دکتر محبوبه علی‌حوری

جلد اول

انتشارات معین

انتشارات معین

روبه روی دانشگاه تهران، فخر رازی، فاتحی داریان، پلاک ۳

تلفن ۶۶۴۰۵۹۹۲ و ۶۶۹۷۷۳۷۲

www.moin-publisher.com

E-mail: info@moin-publisher.com

@MoinPublisher

@MoinPublisher

محمدجعفر یاحقی

روزشمار زبان و ادبیات فارسی

با همکاری محبوبه علی حوری

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۴۴۰ نسخه

ویراستار: اعظم نیک‌خواه فاردقی

اجرای طرح جلد: فرید یاحقی

صفحه‌آرا: اعظم نیک‌خواه فاردقی

لیتوگرافی: صدف / چاپ: مهارت

تمامی حقوق این اثر برای ناشر و نویسنده محفوظ است.

این پژوهش با پشتیبانی صندوق حمایت از پژوهشگران صورت گرفته است.

تلفن مرکز فروش: ۶۶۴۱۴۲۳۰-۶۶۴۷۵۲۷۷-۶۶۹۶۱۴۹۵

فهرست مندرجات

۷	مقدمه
۹	محدوده پژوهش
۱۱	روش تحقیق
۱۱	شیوه کار
۱۷	روزشمار زبان و ادبیات فارسی
۱۲۴۹	کتابنامه

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه

نوشتن و ثبت و ضبط حوادث به صورت سال شمار در فرهنگ ایرانی به ویژه در دوران اسلامی پیشینه ای دیرینه و بارور دارد. در نسخه عربی کتاب *الکامل فی التاریخ* نوشته ابن اثیر (۵۵۸-۶۳۷) که وقایع تاریخ عمومی جهان را تا سال ۶۲۸ به صورت سال شمار در کتاب خود آورده و در نسخه فارسی کتاب *مجمعل فصیحی اثر فصیح خوافی* (۷۷۷-۸۴۵) یک نوع سال نگاشت است که به شیوه ای کاملاً علمی و با دقتی نسبی فراهم آمده است. بنابراین آنچه با عنوان *کرونولوژی* (Chronology) عموماً دانشی جدید و رهاورد غرب انگاشته می شود، در فرهنگ ایرانی و اسلامی شناخته شده و دیرینه سال و پرسابقه است. در سده های اخیر هم کتاب های سال شمار حتی در مقیاس های محلی و محدود از قبیل *وقایع السنین و الاعوام* سید عبدالحسین حسینی خاتون آبادی، *سال شمار وقایع مشهد در قرن های پنجم تا سیزدهم*، از شادروان محمدتقی مدرس رضوی پدید آمده که استمرار این سنت را به همان شیوه دیرین در زبان فارسی نشان می دهد.

سال شمار یا کرونولوژی هم در ایران و هم به صورت نوین آن در غرب عمدتاً برای ثبت وقایع تاریخی به کار می رفته است؛ نمونه اخیر این گونه کتاب ها در فارسی دو کتاب *کرونولوژی تاریخ ایران از بهاء الدین بازارگاد و روز شمار تاریخ ایران*، از مشروطه تا انقلاب اسلامی از باقر عاقلی است در دو جلد که اولی عمده وقایع تاریخ ایران از ادوار پیش از تاریخ

تا عصر حاضر و دومی ریز وقایع انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی ایران را در خود جای داده است.

از سال‌های اول انقلاب که در دانشگاه فردوسی مشهد به جای دکتر غلامحسین یوسفی تدریس تاریخ ادبیات ایران را برعهده داشتیم، وقایع و حوادث مهم ادبی و مقاطع تاریخی سرنوشت‌ساز ادبیات توجه مرا به خود جلب کرده و به این فکر افتاده بودم که با ثبت وقایع مهم و ذکر تألیفات و آثار و اشخاص و اقدامات تعیین‌کننده روزشمار تاریخ ادبیات فارسی ایران را تهیه کنم و نشان بدهم که چگونه حوادث تاریخی در سرنوشت ادبا و مؤلفان و در نتیجه در جریان‌دهی زبان و ادبیات فارسی و خلق برخی شاهکارها مؤثر بوده است. در همین راستا در فاصله سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۱ که در دانشگاه لندن به تدریس زبان و ادبیات فارسی سرگرم بودم، با استفاده از فراغتی که بود و منابعی که بدان‌ها دسترسی داشتم، یادداشت‌های فراوانی گرد آوردم تا در بازگشت به تکمیل آن‌ها بپردازم. این آرزو به دلیل گرفتاری‌های علمی و آموزشی دیگری که برایم پیش آمد، به‌زودی عملی نشد. چند سال پیش داوری طرح «سال‌شمار ادبیات معاصر ایران (۱۳۸۰-۱۳۰۰)» از دانشگاه کرمان به من محول شد. چون این کار را مفید می‌دانستم، با آنکه همان روز به نظرم می‌آمد که کافی و فراگیر نیست، بدون اینکه بدانم مؤلف آن کیست، آن را تأیید کردم که خوشبختانه در سال ۱۳۸۷ به‌صورت کتابی به همین نام به قلم دوست فاضلم دکتر محمود مدبری منتشر شد. آنچه البته از سال‌شمار من در ذهن داشتم، بسیار مفصل‌تر و فراگیرتر و فنی‌تر از آنی بود که در طرح دانشگاه کرمان پیش‌بینی شده بود.

گمان من این است که دیدن مراحل فراز و فرود مکتب‌ها و جریان‌های ادبی و آگاهی از کم‌وکیف وقایع مرتبط و آدم‌ها و چهره‌هایی که دست به تألیف و تصنیف آثار ادبی زده‌اند یا آثار و کتاب‌ها و رسانلی که در هر دوره و در شکل جزئی‌تر آن در هر سال و ماه و روز پدید آمده است، ما را در رسیدن به تجزیه و تحلیلی درست و گویا از حوادث ادبی یاری می‌کند؛ اغلب این مسائل در لابه‌لای انبوه اطلاعات لازم و نالازم که در کتاب‌های تذکره و تاریخ ادبیات بدون تحلیل و ارتباط با یکدیگر انباشته شده‌گم و از دیده‌ها پنهان مانده است. بسیاری از حوادث هم به دلیل ماهیت آن‌ها- که ظاهراً تاریخ ادبیاتی نشان نمی‌دهد- وارد کتاب‌های

تذکره و تاریخ ادبیات نشده به صورت اطلاعات برون‌متنی در خلال کتب و نشریات گم می‌شود و در نتیجه از دسترس پژوهنده به دور می‌ماند و راه را بر شناخت و اشراف درست بر آثار ادبی دوره‌ها و شیوه تکوین و سیر تکاملی آن‌ها می‌بندد. همه این ارزش‌ها در روزشماری از نوع آنچه در این پژوهش فراهم آمده بی‌واسطه و آشکارا بر خواننده عرضه می‌شود و راه را برای کارها و تجزیه و تحلیل‌های بعدی و نتیجه‌بخش هموار می‌سازد.

به دست دادن تصویر روشنی از گذرگاه‌ها و اوج و فرودهای جریان ادبیات فارسی، روشن شدن مسائل و جریان‌های تاریخی و زبانی، هموار شدن راه برای پژوهش‌های بنیادی دیگر، آشکار شدن ضعف‌ها و کمبودها و برجسته شدن افراد و آثار شاخص از دلایل ضرورت انجام این طرح بوده است.

به علاوه این کار می‌تواند منبعی باشد برای شناسایی و برجسته‌سازی مراحل، کتاب‌ها و اشخاص اثرگذار و حوادث زندگی آن‌ها که از روی آن بتوان برای بزرگداشت مفاخر و مقایسه آثار برجسته یا مقایسه با آثار همگن و همزمان آن در ادبیات دیگر ملل استفاده کرد. وجود این کتاب مرجع می‌تواند راه را برای پژوهش‌های بنیادین بعدی و از آن جمله ترسیم نقشه تکامل ادبیات و بعدها جغرافیای پراکندگی آثار فارسی هموار کند. با ترسیم نمودارهای آثار و اشخاص و تأکید بر مقاطع خاص تاریخی می‌توان از طرق کمی دلایل اوج و اعتلا یا فرود و انحطاط دوره‌های ادبی مختلف را به خوبی نشان داد.

عدم دقت تذکره‌نویسان در ثبت دقیق وقایع و اختلاف نظری که میان منابع مختلف وجود دارد و در دسترس نبودن برخی از نشریات و روزنامه‌ها و دیگر منابع که به صورت نسخه خطی در کتابخانه‌های جهان پراکنده است از عمده‌ترین موانع بر سر راه این پژوهش بوده است.

محدوده پژوهش

از نظر تاریخی ما خواسته‌ایم روزشمار زبان و ادبیات فارسی را از زمانی که اسناد و مدارک مکتوبی از آن باقی است، تا روزگار خودمان به دست دهیم به این ترتیب از ۳۵۰۰ قبل از میلاد که بشر آغاز به نوشتن کرد، به عنوان پیش‌درآمد و بعد هم از ۶۴۰ قبل از میلاد که قدیمی‌ترین کتیبه فارسی باستان یعنی کتیبه آریارمنه موجود است، تا سال ۱۳۹۰ هجری

شمسی وقایع و مسائل مربوط به زبان و ادبیات فارسی در این روزشمار فراهم آورده‌ایم.

از نظر موضوعی مبنای کار ما رویدادها، مسائل، آثار، زادروزها و درگذشت‌های رجال ادبی بوده است؛ اما گاهی به ضرورت ارتباطی که به تشخیص ما وجود داشته، پاره‌ای رویدادهای صرف تاریخی، فرهنگی و تمدنی حتی از ملل و اقوام مجاور هم در این روزشمار آمده است؛ زیرا ما معتقدیم ادبیات بخشی از فرهنگ کلی جامعه به شمار می‌رود و تأثیر و تأثر آن از سایر ابعاد و جنبه‌های فرهنگ منطقه قابل انکار نیست.

از نظر جغرافیایی زبان و ادبیات فارسی به‌ویژه در گذشته‌ها پهنه وسیعی از اقصای هند و بخش‌های غربی چین تا منتهای شمالی آسیای مرکزی، تمام افغانستان و پاکستان و بنگلادش فعلی و نیز همه آسیای صغیر و قفقاز تا سواحل مدیترانه را در بر می‌گرفته است و اگر ما بخواهیم جریان‌های مؤثر در تحول ادبیات فارسی را در همه دوره‌ها مورد توجه قرار دهیم، ناگزیریم به همه این مناطق در همه دوره‌ها توجه داشته باشیم. در روزگار خودمان هم هرچند محدوده تاریخی زبان و ادب فارسی تا حد زیادی کوچک شده و شبه قاره هند و بسیاری از صفحات آسیای مرکزی و قفقاز و آسیای صغیر دیگر قلمرو زبان فارسی به حساب نمی‌آید؛ اما دست‌کم زبان فارسی در سه کشور ایران، افغانستان و تاجیکستان زبان رسمی است و در هریک از این سه کشور هم زمینه‌های تحول و تکامل خاصی برای زبان و ادب آن کشور وجود دارد. چنانکه هم اکنون جریان‌های ادبی فارسی در کشورهای غربی هم در چهارچوب ادبیات مهاجرت وجود دارد و چه بسا که بتواند تا حدی به‌خصوص از طریق ارتباطات سایبری بر ادبیات داخل کشور هم تأثیر خود را برجای بگذارد. باید اعتراف کنیم که عمدتاً به دلیل کمبود یا حتی فقدان منابع لازم، ممکن است در دوره‌های تاریخی به تحولات ادبیات فارسی در شبه قاره و بعضاً آسیای مرکزی و در دوران معاصر به آنچه در داخل افغانستان و تاجیکستان می‌گذرد و همچنین به جنبه‌های ادبیات مهاجرت در کشورهای غربی نتوانسته باشیم چنانکه باید و شاید پردازیم و برخی رویدادها و مسائل در این ارتباط‌ها از قلم افتاده باشد. با این حال سعی کردیم تا آنجا که مقدور است از ادبیات فارسی بیرون از مرزهای کنونی کشور غافل نمانیم و اهم رویدادها و آثار مربوط به آن را هم بیاوریم.

هرچه به دوره معاصر نزدیک‌تر می‌شویم، به دلیل امکانات چاپ و نشر هم انتشار آثار

سهل‌تر و بهتر صورت گرفته و هم آگاهی ما به دلیل وجود منابع و مآخذ مکتوب بیشتر شده است، بنابراین به‌طور طبیعی باید انتظار داشته باشیم که حجم این بخش از کار با دوره‌های دور تاریخی، که هم آگاهی ما از آن دوره‌ها کم است و هم بسیاری از آثار مربوط به آن یا به‌صورت خطی و طبعاً به‌دور از حیطه آگاهی ما بوده و هم در گذشته‌ها امکان انتشار و در نتیجه دسترسی به آن‌ها کمتر فراهم بوده است، قابل مقایسه نباشد. شاید در این بخش برخی پیشنهاد کنند که باید از این هم که هست سختگیری بیشتری صورت می‌گرفت و آثار و آدم‌های نخبه‌تری برای این منظور انتخاب می‌شدند. این پیشنهاد البته بجا و تا حد زیادی می‌تواند سلیقه‌ای باشد؛ زیرا ملاک روشنی برای انتخاب وجود ندارد و هر کسی می‌تواند این ملاک را بسته به میزان دریافت و پسند خود تغییر دهد.

روش تحقیق

تحقیق در این مسیر به‌صورت کتابخانه‌ای انجام یافته است. برای این کار ابتدا منابع کار (شامل تذکره‌ها، تاریخ ادبیات‌ها، مجلات، نشریات، جنگ‌ها، کتاب‌های تاریخی، وبگاه‌ها و...) شناسایی و سیاهه‌ای از همه آن‌ها تهیه شد. مرحله بعد فراهم آوردن شیوه‌نامه‌ای برای تهیه یادداشت‌ها بود که براساس آن می‌بایست یادداشت‌برداری صورت می‌گرفت. به این ترتیب که در گوشه سمت راست برگه (فیش) تاریخ دقیق (روز، ماه، سال) به تاریخ به‌صورت قمری/ میلادی/ شمسی (تا هر مقدار که وجود داشته باشد) یادداشت شود و بعد اصل مطلب از منبع مورد مطالعه با دقت ثبت و در ذیل سمت چپ مطلب هم منبع یادداشت به‌صورت کامل و برابر ضوابط پژوهش قید گردد. در سال‌هایی که مواد این تحقیق فراهم می‌شد، هنوز استفاده از رایانه و کارهای دیجیتالی مانند امروز متداول نبود، بنابراین تمام کارهای این پژوهش چنانکه پیداست، با دست و نیروی انسانی فراهم آمده و از امکانات و جست‌وجوهای رایانه‌ای برای گردآوری مواد آن کمتر استفاده شده است.

شیوه کار

به‌طور کلی در این پژوهش در ارتباط با شیوه کار موارد زیر با دقت مراعات شده است:

۱- تمامی مطالب این پژوهش آنچه به پیش از اسلام مربوط است، تنها براساس سال

میلادی و از سال ۶۲۲ میلادی (هجرت پیامبر) بر مبنای سال قمری و تطبیق دقیق آن به صورت ماه و روز با سال میلادی (بر اساس کتاب تقویم تطبیقی هزار و پانصد ساله هجری قمری و میلادی) و از سال ۱۳۰۰ (می دانیم که تقویم هجری شمسی عملاً از سال ۱۳۰۴ در ایران رسمیت یافت؛ ولی ما در این تحقیق ۱۳۰۰ را مبنای کار قرار داده ایم) به ترتیب سال شمسی و معادل های قمری و میلادی آن با ذکر روز و ماه دسته بندی شده است. در وقایع سده های اول اسلامی به ندرت از سال یزدگردی استفاده شده؛ اما در هر صورت معادل میلادی آن نیز ذکر گردیده است.

۲- مطالب از نظر موضوع به ۷ بخش اصلی: تألیفات، ترجمه ها، تحریرات، زادروزها، درگذشت ها، رویدادها و انتشارات تقسیم شده است. در جایی که با تعدّد رویدادها روبه رو بودیم از دو زیرمجموعه: رویدادهای تاریخی مرتبط و رویدادهای علمی- فرهنگی یاد شده است. رویدادهای تاریخی مرتبط، شامل تمامی وقایعی است که به طور غیرمستقیم بر جریان تاریخ ادبیات اثر گذاشته و رویدادهای علمی- فرهنگی مقاطع و وقایعی بوده است که دربردارنده فعالیت های علمی و یا جریانی مؤثر بر فرهنگ و ادب فارسی بوده است، خواه در ایران اتفاق افتاده باشد خواه خارج از ایران. گاهی ممکن است رویدادی که برای برخی بیشتر مناسب با زیرمجموعه رویدادهای تاریخی به نظر برسد، جزء مجموعه رویدادهای علمی- فرهنگی آمده باشد که عمدتاً به دلیل ماهیت آن رخدادها بوده است. از زمان پدید آمدن صنعت چاپ، برخی تألیفات و ترجمه ها در ذیل انتشارات آمده است.

۳- انتشارات سال های نزدیک به ما در ضمن و بدون آنکه عنوانی جداگانه داشته باشد، تقسیم بندی شده و مثلاً مجموعه شعرها، داستان ها، نمایش نامه ها، نشریات، کتاب های تصحیح شده و ... یکجا و کنار هم اما تا حدودی هماهنگ و موضوعی آمده است. تفکیک آنها هم عملی نبود هم سودی بر آن مترتب ندیدیم.

۴- برای جلوگیری از بالا رفتن حجم کار و افزایش بیش از حد صفحات، توضیح مطالب لازم برای هریک از شخصیت ها در ذیل سال درگذشت آنها آمده است، مگر اینکه تاریخ درگذشت کسی مشخص نبوده یا شخص مورد بحث در قید حیات بوده است که در این

صورت توضیحات لازم ذیل زادروز وی آمده است.

۵- درخصوص افرادی که در مورد سال درگذشت آنان تردید وجود داشته و به این سبب بیش از یک سال برای تاریخ درگذشت آنان ذکر شده است، توضیحات مورد نیاز در ذیل سالی که درست‌تر و معتبرتر و یا از تواتر بیشتری برخوردار بوده، آمده است.

۶- آن‌جاکه در زادروزها و درگذشت‌ها برای یک فرد روایات مختلف ذکر شده است، اگر در منبعی به اعتبار بیشتر و یا به نادرستی یکی از تاریخ‌ها اشاره‌ای شده است، آن اشاره را با ذکر منبع آورده‌ایم. هر جا که برخی از تاریخ‌ها از کثرت منابع معتبری برخوردار بوده، آن را با عبارت «به روایت معتبرتر» مشخص کرده‌ایم. نمونه:

زادروزها:

- مسعود سعد سلمان از شاعران بزرگ ایران و از ارکان استوار شعر فارسی، در لاهور (بین سال‌های ۴۴۰-۴۳۸ ه.ق.) به روایت بیشتر (به روایت دیگر: ۴۴۰ ه.ق.).

۷- توضیحات مربوط به اسامی اشخاص براساس مرتبط بودن مطالب و میزان اطلاعات موجود درباره آنان آمده است، به این ترتیب که گاهی فقط نام و آثار مهم فرد یاد شده است، در حالی که در مورد دیگری مثلاً به خدمات علمی و فرهنگی و دیگر فعالیت‌های جریان‌ساز او هم اشاره شده است. کمیت اطلاعات ذکر شده در مورد هر فرد در مجموع به اطلاعات جمع‌آوری شده در مورد وی از منابع معتبر، بستگی داشته است نه به گزینش و سلیقه شخصی.

۸- در مورد مطالبی که تاریخ دقیق (روز، ماه) برای آن‌ها ذکر شده، سعی کرده‌ایم که معادل دقیق روز، ماه و سال هر کدام را براساس سه تاریخ میلادی و قمری و شمسی بیاوریم که از این میان تاریخی که در اصل نبوده و معادل‌یابی شده در قلاب آمده است. نمونه:

• دی ۱۳۴۸ / اسفوال ۱۳۸۹ / دسامبر ۱۹۷۰:

اجرای نمایش نامه دشمن مردم از هنریک ایبسن به کارگردانی سعیدسلطانپور در انجمن ایران و امریکا.

۹- تاریخ‌ها براساس کتب معتبر است، به این سبب آنجا که نویسنده‌ای روایتی را مشکوک

اعلام کرده با ذکر منبع به تردید او اشاره شده است. نمونه:

درگذشت‌ها:

افضل الدین محمد بن حسن کاشانی، معروف به بابا افضل (صفا، ۱۳۶۶، ج ۳، ص ۱۱۸۴: زیاد مقبول نیست) (به روایات دیگر: ۶۵۴ و ۶۶۴ ه.ق.).

۱۰- مطالبی که تاریخ مشخص نداشتند و فقط سال آن‌ها معلوم است، با سه ستاره (***) از مطالبی که تاریخ دقیق‌تر مانند ماه و روز دارند، جدا شده است. نمونه:

زادروزها:

• رجب ۴۶۲ / فوریه ۱۰۷۵:

ابوالقاسم زمخشری خوارزمی، استاد بزرگ در تفسیر، حدیث، نحو، لغت و علوم بلاغی در خوارزم به روایت بیشتر (به روایت دیگر: ۴۹۷ ه.ق.).

ابوالمجد مجدود بن آدم سنایی غزنوی در غزنین (به روایات دیگر: ۴۷۰ و ۴۷۳ ه.ق.).

۱۱- آغاز تألیف و اولین ترجمه و انتشار یک اثر اگر مهم بوده در ذیل رویدادها آمده است. در این کتاب چنانکه گفتیم مطالب در هفت بخش ارائه شده است: تألیفات، ترجمه‌ها، تحریرات، زادروزها، درگذشت‌ها، رویدادها و انتشارات.

در ذیل تمامی این طبقه‌بندی مطالب مربوط به عنوان ابتدا براساس تاریخ آمده است، آن‌گونه که براساس منابع مورد بررسی اگر به تاریخ مطلب (شمسی، قمری، میلادی) با هر میزان جزئیات (تعیین سال، ماه و روز) اشاره شده، به ترتیب به ذکر این مطالب پرداخته‌ایم و چنانچه با بررسی‌های صورت گرفته به غیر از سال به هیچ یک از جزئیات تاریخی دیگر اشاره نشده است، با به کار بردن نشانه‌ای از مطالب دیگر جدا شده‌اند. شایان ذکر است که تاریخ‌هایی که در قلاب آمده، برای بالابردن دقت کار براساس تقویم تطبیقی تنظیم شده است. مطالبی که در ذیل هر کدام از این عناوین آمده به گمان ما به گونه‌ای در جریان زبان و

ادبیات فارسی اثرگذار بوده است، به این معنی که نخستین و مهم‌ترین تألیفات فارسی، تمامی نسخ مهم فارسی و یا نسخ آثار عربی اثرگذار بر تألیفات فارسی مهم موجود در کتابخانه‌های دنیا، زادروز و درگذشت اشخاصی که با اعمال و آثار ادبی خود در جریان ایجاد و گسترش زبان و ادبیات فارسی اثرگذار بوده‌اند، رویدادهای جریان‌ساز و نخستین آثار منتشرشده فارسی، آثار برگزیده و دربردارنده چاپ‌ها، همگی مورد توجه بوده است.

شایان ذکر است که ناهمسانی‌های احتمالی در توضیحات و شرح‌ها بیش از آنکه به بی‌احتیاطی یا بی‌دقتی ما مربوط باشند، معلول تشبث و نابسامانی منابع کار است، فی‌المثل گاه در مواردی اطلاعات اندکی به دست آمده و ما ناگزیر بوده‌ایم همان اطلاع اندک را بیاوریم؛ برعکس در موارد دیگر دستان برای انتخاب باز بوده است. نکته مهم دیگر آنکه مدخل‌هایی که تاریخ دقیق (تعیین ماه و روز) مشخص نبوده، بی ترتیب خاصی به دنبال هم آمده‌اند؛ تقدّم و تأخر در این‌گونه موارد نشان‌دهنده کم‌اهمیتی یا ترجیح یکی بر دیگری نیست.

مطالب این کتاب هرچند در ظاهر عادی و اطلاع صرف می‌نماید؛ اما فی‌الجمله برای خواننده و به‌ویژه پژوهشگران کوشنده می‌تواند فایده‌های زیادی در بر داشته باشد: بسیاری از نخستین‌های تاریخ ادبیات فارسی از جمله اولین ترجمه‌های متون، نخستین چاپ‌ها و دوره‌های اوج و اعتلای ترجمه یا چاپ، نخستین خاورشناسان و خدمات پایه‌ای آن‌ها، نخستین انجمن‌ها و محافل ادبی، آتش‌سوزی‌ها در کتابخانه مهم جهان، جنبش‌های سیاسی، جهت‌گیرهای حکومت‌ها نسبت به ادبیات، دوره‌های اختناق و سانسور مطبوعات و توقیف کتاب‌ها، جوایز ادبی، و جایزه‌بگیران دوره‌های مختلف و ده‌ها مورد ریز و درشت دیگر از فایده‌هایی است که با مرور این کتاب می‌تواند عاید شود. کافی است توجه کنیم که در این روزشمار نام ده‌ها تذکره مربوط به زنان به میان آمده و چاپ‌ها و نسخه‌های آن‌ها معرفی شده که می‌تواند راه را بر پژوهشی مستقل مانند «تذکره‌نویسی زنان» هموار کند.

باید قبول کنم که این بار را بی‌یاری پژوهشگر خستگی‌ناپذیر، دانشجوی کوشنده من در دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری، خانم محبوبه علی‌حوری نمی‌توانستم به منزل برسانم، پس اگر

اینجا او را شریک این تألیف بدانم و برایش کامیابی و روزبهی آرزو کنم، وام او را به کمترین گزارده‌ام.

خانم مرضیه دلیری اصل هم با ویژه‌کاری خاصی در طول راه یاری‌های فراوان کرده است چنان‌که عده‌ای از پژوهشگران، دانشجویان و دانش‌آموختگان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری زبان و ادبیات فارسی؛ از جمله آقای فرزاد حقیقی و خانم‌ها: اکرم آشوری، اعظم محمدی دریاباری، سیده فاطمه سیدی، سارا کرد و ... هم هنگام برگه‌نویسی از منابع هر کدام در موردی و تا مرحله‌ای کمک کرده‌اند و حق‌شناسی ایجاب می‌کند که از همکاری همگی آنان هم سپاسگزار باشم. و سرانجام باید از خانم اعظم نیک‌خواه فاردقی، دانشجوی دکتری پرتلاش و کوشنده‌ام سپاسگزار باشم که هم در تهیه مطالب و یادداشت‌برداری به من کمک کرده و هم با صرف وقت و شکیبایی فراوان این کتاب را چنین خوب و پاکیزه ویرایش و صفحه‌آرایی کرده است. از خانم سمیه کریمی‌پور هم که برای نمونه‌خوانی بخشی از این کتاب وقت گذاشته است، سپاسگزاری می‌کنم.

محمدجعفر یاحقی

بهار ۱۴۰۰

روزشمار زبان و ادبیات فارسی

سال ۳۵۰۰ قبل از میلاد

رویدادها:

- شروع نوشتن بشر (حدود سال ۳۵۰۰ ق.م)

سال ۲۵۰۰ قبل از میلاد

رویدادها:

- آشنایی بشر با فرهنگ و تمدن (حدود سال ۲۵۰۰ ق.م).

سال ۸۴۴ قبل از میلاد

رویدادها:

- معرفی قوم «پارسواش» در سال‌نامه‌های آشوری سده نهم پیش از میلاد (حدود سال ۸۴۴ ق.م.) که احتمالاً در حوالی دریاچه اورمیه می‌زیسته‌اند. به عقیده محققانی مانند راولینسن و پراشک، مردم پارسواش همان پارسی‌ها بوده‌اند. در کتیبه دیگری در سال ۶۹۱ ق.م. دوباره از این قوم ذکری به میان آمده است.

سال ۷۰۰ قبل از میلاد

رویدادها:

- تأسیس دولت هخامنشی با استقرار پارسی‌ها در جنوب و جنوب غربی ایران.

سال ۶۷۰ قبل از میلاد

رویدادها:

- به رسمیت شناخته شدن سلطنت مادها تحت زمامداری فرورتیش.

سال ۶۴۰ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبهٔ آریارمنه از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان تا ۵۹۰ ق.م. در همدان مشتمل بر معرفی شاه و نسب او و اینکه اهورامزدا این سرزمین را به او عطا کرده است و درخواست حمایت از اهورامزدا. این کتیبه از قدیمی‌ترین کتیبه‌های برجای مانده از شاهان هخامنشی به زبان فارسی باستان متعلق به اریارمنه (Ariyramna)، پدر یا نیای داریوش بزرگ، است.

سال ۶۶۰ قبل از میلاد

زادروزها:

- زرتشت، پیامبر ایران قدیم.

سال ۶۰۰ قبل از میلاد

تألیفات:

- اوستا و گائاه‌ها (قدیمی‌ترین بخش اوستا) که معرف فارسی اوستایی است و به عصر زرتشت یا پیروان وی (حدود سال ۶۰۰ ق.م.) برمی‌گردد.

رویدادها:

- پیدایش دین بودا نزدیک کوه هیمالیا و رودخانه گنگ. کتاب مقدس بوداسه سبده دانش نام دارد.
- کشف کتیبهٔ پادشاه آریارمنه (Aryaramna)، پدر جد داریوش یکم، باستانی‌ترین سنگ‌نوشتهٔ هخامنشی (حدود سال ۶۰۰ ق.م.).

سال ۵۹۰ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبهٔ ارشام از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان (بین سال‌های ۵۵۹ - ۵۹۰ ق.م.) در همدان، مشتمل بر معرفی شاه و نسب او و اینکه اهورامزدا این سرزمین را به او عطا کرده‌است و درخواست حمایت از اهورامزدا.

سال ۵۸۳ قبل از میلاد

درگذشت‌ها:

- زرتشت، پیامبر ایران قدیم.

سال ۵۵۹ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبهٔ کوروش (۵۵۹-۵۳۰ ق.م.) از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان در دشت مرغاب، مشتمل بر سه کتیبهٔ کوچک آسیب‌دیده از کوروش.

سال ۵۲۲ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبه‌های داریوش (۵۲۲-۴۸۶ ق.م.) از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان در بیستون - مفصل‌ترین کتیبهٔ فارسی باستان در چگونگی به سلطنت رسیدن و غلبهٔ داریوش بر بردیای غاصب و شورشیان - تخت جمشید و نقش رستم فارس، شوش، سوئز، الوند و همدان.

رویدادها:

- شروع دورهٔ طولانی حکومت داریوش در زمان اوج ترقی و وسعت دولت هخامنشی تا ۴۸۶ ق.م.

سال ۵۲۰ قبل از میلاد

تحریرات:

- حکاکای پیکرها و نوشته‌هایی بر کمر کوه بغستان (بیستون) به فرمان داریوش، شاهنشاه هخامنشی (حدود سال ۵۲۰ ق.م.).

سال ۴۸۶ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبه‌های خشایارشا (۴۸۶-۴۶۵ ق.م.) از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان در تخت‌جمشید، شوش، وان و همدان.

سال ۴۶۹ قبل از میلاد

زادروزها:

- سقراط حکیم، یکی از بزرگ‌ترین فیلسوفان جهان، در آتن.

سال ۴۶۵ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبه‌های اردشیر اول (۴۶۵-۴۲۵/۴ ق.م.) از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان در ۱۱ سطر در تخت جمشید.

سال ۴۲۷ قبل از میلاد

زادروزها:

- افلاطون، فیلسوف بزرگ یونان و یکی از بزرگ‌ترین متفکران عالم بشریت، در آتن.

سال ۴۲۴ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبه‌های داریوش دوم (۴۲۴-۴۰۵/۴ ق.م.) از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان در شوش.

سال ۴۰۵ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبه‌های اردشیر دوم (۴۰۵/۴-۳۵۹/۸ ق.م.) از مهم‌ترین کتیبه‌های فارسی باستان در شوش و همدان.

سال ۴۰۰ قبل از میلاد

تألیفات:

- *اناباسیس*، کتابی در تاریخچهٔ برگشت ده‌هزار یونانی به سرکردگی اناباسیس به یونان در زمان جنگ کوروش با برادرش (اردشیر دوم)، تألیف گزنفون. این کتاب معروف، امروزه به زبان‌های مختلف ترجمه شده است.

سال ۳۹۹ قبل از میلاد

درگذشت‌ها:

- سقراط حکیم، یکی از بزرگ‌ترین فیلسوفان جهان، در آتن.

سال ۳۸۴ قبل از میلاد

زادروزها:

- ارسطو، معروف به معلمِ اوّل و یکی از بزرگ‌ترین و تأثیرگذارترین فیلسوفان و حکیمان جهان، در استاگیرا در یونان.

سال ۳۵۹ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش کتیبه‌های اردشیر دوم یا سوم (۳۵۹/۸-۳۳۸/۷ ق.م.) از مهم‌ترین کتیبه‌های

فارسی باستان در تخت جمشید.

سال ۳۵۸ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش جدیدترین کتیبه‌های برجای مانده از شاهان هخامنشی به زبان فارسی باستان از اردشیر سوم (بین سال‌های ۳۳۸-۳۵۸ ق.م.).

سال ۳۳۸ قبل از میلاد

تحریرات:

- نگارش بازپسین سنگ‌نوشته‌های موجود از زمان اردشیر دوم و اردشیر سوم تا سال ۳۳۸ ق.م. به زبان پارسی کهن.

سال ۳۳۴ قبل از میلاد

تألیفات:

- فنّ شعر، تألیف ارسطو (ارسطاطالیس یونانی).

سال ۳۳۳ قبل از میلاد

رویدادها:

- غلبه اسکندر و هرج و مرج و آغاز دوره‌ای فاقد آثار ادبی که پنج قرن و نیم تا تأسیس سلسله ساسانی ادامه داشت. پس از سقوط سلسله هخامنشی مدتی جانشینان اسکندر با عنوان سلوکی‌ها بر ایران حکومت کردند.

سال ۳۲۲ قبل از میلاد

درگذشت‌ها:

- ارسطو، معروف به «معلم اول» و یکی از بزرگ‌ترین و تأثیرگذارترین فیلسوفان و حکیمان جهان، در اثوبویای یونان (به روایت دیگر: ۳۲۱ ق.م.). وی شاگرد افلاطون و مؤسس

نحلهٔ مشائین در آتن و نخستین فیلسوفی است که به اخلاق و هنر توجهی ویژه نشان داد. از آثار مهم وی کتاب فن شعر/ هنر شاعری است که دو بار با همین دو عنوان به فارسی ترجمه شده است.

سال ۳۲۱ قبل از میلاد

درگذشت‌ها:

- ارسطو، معروف به معلم اول، در آنوبویای یونان (به روایت دیگر: ۳۲۲ ق.م.).

سال ۲۵۰ قبل از میلاد

رویدادها:

- تشکیل حکومت اشکانیان یا پارت‌ها (حدود سال ۲۵۰ ق.م.) که حدود پنج قرن تا ۲۲۶ م. به طول انجامید. زبان پهلوی اشکانی (شمالی)، زبان رسمی دورهٔ اشکانی بوده است. در اواسط دورهٔ اشکانی، مذهب زرتشت رواج یافت و بعضی از شاهان اشکانی به این مذهب روی آوردند. در این دوره، مشاغل پزشکی و تدریس و تعلیم و منجمی و سال‌نامه‌نویسی با مغان بود.

سال ۲۰۰ قبل از میلاد

رویدادها:

- قدیمی‌ترین روایت از پنجه‌تتره، تتره‌کیایکا که در کشمیر و سرزمین‌های اطراف آن حفظ شده بود.

سال ۸۸ قبل از میلاد

تحریرات:

- تحریر سندی متعلق به ۸۸ ق.م. (یا ۱۲ م.)، قدیمی‌ترین اثر به زبان پارسی، به دست آمده از اورامان کردستان.

سال ۵۱ میلادی

رویدادها:

- دستور جمع‌آوری و تدوین / اوستا به فرمان بلاش اول (بین سال‌های ۵۱-۷۷ م) که در زمان اردشیر ساسانی به اتمام رسید.
- استفاده از زبان و خط پارتی از زمان بلاش اول (حدود سال‌های ۵۱-۸۰ م) بر روی سکه‌ها به جای یونانی که تا آن زمان استفاده می‌شد.

سال ۵۲ میلادی

تحریرات:

- تحریر سند معامله مربوط به فروش دو تاکستان بر روی پوست آهو به زبان و خط پارتی که به خط سفالینه‌های نسا شباهت دارد و به تاریخ اشکانی (احتمالاً مربوط به ۵۲ یا ۵۳ م) مکشوف در اورامان کردستان.

سال ۱۹۱ میلادی

رویدادها:

- آغاز گردآوری / اوستا در دوران پادشاهی بلاش سوم (بین سال‌های ۱۹۱-۱۴۸ م).

سال ۲۱۵ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه‌ای شش‌سطری کنده‌شده بر روی سنگ مزار ایستاده در شوش به دستور اردوان چهارم، آخرین شاه اشکانی، برای خواسگ، شهربان شوش.

زادروزها:

- مانی، مؤسس مکتب مانوی و صاحب کتاب / ارتنگ، از پدری ایرانی از خاندان اشکانی در یکی از قرای بابل قدیم.

سال ۲۱۶ میلادی

رویدادها:

- پیدایش مکتب مانویّت که تا سال ۲۷۶ م. دوام داشت.

سال ۲۲۶ میلادی

رویدادها:

- تشکیل حکومت ساسانی (حدود سال ۲۲۶ م.) که تا ۶۵۲ م. به طول انجامید. در این دوره، ادبیات ترقی کرد و زبان پهلوی ساسانی، زبان رسمی دوره ساسانی و خطّ متداول این زمان، به پهلوی موسوم است که به دلیل وجود هزوارش، خیلی مشکل تر از خطّ میخی بود.

سال ۲۳۷ میلادی

رویدادها:

- دستور جمع آوری و تدوین متن زند/اوستا به فرمان اردشیر اوّل که به دست ارداویراف انجام شد.

سال ۲۴۰ میلادی

رویدادها:

- مانی کتاب دینی خود را تنظیم و به شاه ایران تقدیم کرد و بعدها به زبان سریانی، کتاب های عدیده دیگری برای دعوت مردم بابل به رشته نگارش درآورد.

سال ۲۵۲ میلادی

تحریرات:

- تحریر آثار دورا/اروپوس مشتمل بر چند دیوارنگاره، نوشته های روی سفال کشف شده در ساحل رودخانه فرات به خطّ فارسی میانه و پارتی. یکی از دیوارنگاره ها تاریخ سلوکی

معادل ۲۱۱ یا ۲۱۲ م. دارد، اما بیشتر این آثار متعلق به زمان تسخیر شهر مذکور به دست سپاهیان ایران (۲۵۲ یا ۲۵۳ م.) است.

سال ۲۶۶ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه/پسای دبیر دارای دو تحریر پهلوی و پارسی که در خرابه‌های شهر شاپور در ناحیه کازرون کشف شده است.

سال ۲۷۵ میلادی

درگذشت‌ها:

• مارس ۲۷۵:

- مانی به دست بهرام اول دستگیر شد، سپس وی را کشت و پوست او را به کاه انباشت و بر یکی از دروازه‌های شهر جندی‌شاپور آویخت و پیروانش را از ایران راند.

سال ۳۰۰ میلادی

تألیفات:

- اصل کتاب کلیله و دمنه به زبان سانسکریت (به احتمال زیاد).

سال ۳۱۱ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه شاپور سگانشاه بر روی ستونی در مدخل جنوبی کاخ تخت جمشید به زبان پهلوی.

سال ۳۳۵ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه شاپور دوم به زبان پهلوی در مشکین شهر.

سال ۳۴۰ میلادی

رویدادها:

- گردآوری مجموعه/وستا به کوشش آذرباد مهراسپندان موبد (حدود سال ۳۴۰ م.) در زمان شاپور دوم (۳۷۹-۳۰۹) از نخستین مجموعه‌های گردآوری شده/وستا که موردپذیرش موبدان قرار گرفت.

سال ۳۷۹ میلادی

رویدادها:

- گردآوری خرده/وستا در روزگار شاپور دوم ساسانی (بین سال‌های ۳۷۹-۳۰۹ م.) به کوشش آترپات مهراسپندان.

سال ۴۵۹ میلادی

رویدادها:

- ضرب تاریخ سلطنت بر روی سکه‌ها از زمان پیروز (۴۵۹-۴۸۴ م.).

سال ۴۸۴ میلادی

تألیفات:

- ایاتکار زریران (یادگار زریران)، کتاب کارهای پهلوانی پسر زریر (به روایت دیگر: ۵۰۰ م.) یکی از کهن‌ترین آثار ادبی پارسی میانه پس از شکست پیروزشاه.

سال ۴۸۸ میلادی

رویدادها:

- ضرب نام شاه و پس از آن کلمه ابزون (افزون) بر روی سکه‌ها از زمان قباد اول (۴۸۸-۵۳۱ م.) به بعد.

سال ۵۰۰ میلادی

تألیفات:

- یادگار زریران (یاتکار زریران)، قدیمی ترین قطعه حماسی موجود در زبان فارسی (به روایت دیگر: ۴۸۴ م.).

سال ۵۲۹ میلادی

رویدادها:

- بسته شدن مدرسه آتن به فرمان یوستینین (Justinian)، امپراتور روم، که در پی آن هفت تن از فلاسفه نوافلاطونی به ایران پناهنده شدند و در تیسفون اقامت گزیدند و اینان در نشر آثار فلسفی، سهم به سزایی داشتند.

سال ۵۳۱ میلادی

رویدادها:

- تغییر خط پهلوی به کاررفته در سکه ها که تا زمان خسرو انوشروان (۵۳۱-۵۷۹ م.) پهلوی منفصل (کتیبه ای) است و از این زمان به بعد به خط پهلوی متصل شبیه می شود.

سال ۵۶۰ میلادی

ترجمه ها:

- ترجمه کلیله و دمنه به پهلوی (حدود سال ۵۶۰ م.).

سال ۵۷۰ میلادی

تألیفات:

- نامه تنسر موبد به گشتاسب، پادشاه طبرستان، (پیش از سال ۵۷۰ م.) از اولین آثار آموزنده در آیین کشورداری مشتمل بر سیاست، اخلاق و دین همراه با نکته های تاریخی و فرهنگی ارزشمند.

ترجمه ها:

- ترجمه سریانی کتاب کلیله و دمنه، نخستین ترجمه از متن پهلوی آن (حدود سال ۵۷۰ م.).

م.).

زادروزها:

- محمد بن عبدالله (ص) در عربستان (حدود سال ۵۷۰ م.).

سال ۵۷۶ میلادی

رویدادها:

- تأسیس «دانشگاه جندی شاپور» و تشویق به تحصیل علم و دانشجویی در زمان انوشیروان (بین سال‌های ۵۷۸-۵۷۶ م.) و در نتیجه، ترجمه داستان‌های هندی و کلیله و دمنه و کتب ارسطو به زبان پهلوی.

سال ۵۷۸ میلادی

ترجمه‌ها:

- آخرین ترجمه پارسیک/وستا در روزگار خسرو اول، انوشیروان ساسانی (بین سال‌های ۵۷۸-۵۳۱ م.).

سال ۵۹۱ میلادی

رویدادها:

- ضرب کلمه خوره (فزه) بر روی سگه‌ها علاوه بر نام شاه و کلمه ابزون (افزون) در زمان خسرو پرویز (۵۹۱-۶۲۸ م.).

سال ۶۰۰ میلادی

تألیفات:

- کارنامه اردشیر بابکان، داستانی رزمی-حماسی، تألیف نویسنده‌ای ناشناس (حدود سال ۶۰۰ م.) از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین آثار ادبیات پارسی میانه که قهرمان آن از نظر تاریخی واقعیت دارد.

سال ۶۱۰ میلادی

رویدادها:

- مبعث پیامبر اسلام (ص) در مکه و روی کار آمدن دین اسلام (حدود سال ۶۱۰ م.).

سال ۶۲۰ میلادی

رویدادها:

- تدوین مجدد خدای نامه، مهم ترین اثر مکتوب عصر ساسانی شامل تاریخ پادشاهان ایران از گیومرث تا یزدگرد سوم، به فرمان خسرو پرویز (احتمالاً در حدود سال ۶۲۰ م.).

سال ۱ هجری قمری/۶۲۲ میلادی

رویدادها:

* ربیع الاول ۱/ سپتامبر ۶۲۲:

- هجرت حضرت رسول اکرم (ص) از مکه به مدینه که مبدأ تاریخ اسلام شد.

سال ۱۱ هجری قمری/۶۳۲ میلادی

تألیفات:

- شایست‌نشایست، از متون پهلوی فقهی و حقوقی تألیف نویسنده‌ای ناشناس. این کتاب در نسخه‌های خطی عنوانی ندارد و دانشمندان زردشتی آن را به این نام خوانده‌اند.

درگذشت‌ها:

- حضرت رسول اکرم (ص) (حدود سال ۶۳۲ م.).

سال ۱۵ هجری قمری/۶۳۶ میلادی

رویدادها:

- غلبه اعراب بر لشکریان ساسانی در نخستین جنگ مهم قادسیه. اعراب در این نبرد «درفش کاویان»، سمبل ملی ساسانیان، را به چنگ آوردند. به فرمان خلیفه،

تزیینات گرانبهای آن را کردند و درفش را آتش زدند.

سال ۱۷ هجری قمری / ۶۳۸ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه اقلید در جنوب غربی آباده و در حدود ۳۰ کیلومتری جاده کنونی اصفهان- شیراز.

سال ۲۱ هجری قمری / ۶۴۲ میلادی

رویدادها:

- انتشار دین اسلام در ایران و غلبه زبان تازی بر پارسی و رسمیت زبان تازی در ایران در نتیجه استیلای عرب (بین سالهای ۳۱-۲۱ ه.ق.).

سال ۲۲ هجری قمری / ۶۴۳ میلادی

زادروزها:

- حسن بصری، از عرفای معروف صدر اسلام.

سال ۲۴ هجری قمری / ۶۴۵ میلادی

رویدادها:

- جمع آوری و تدوین قرآن در زمان خلافت عثمان به دست زید بن طالب (بین سالهای ۲۴-۲۶ ه.ق.).

سال ۳۶ هجری قمری / ۶۵۶ میلادی

رویدادها:

- آغاز خلافت حضرت علی بن ابیطالب (ع)، پسر عم و داماد پیامبر.

سال ۴۴ هجری قمری / ۶۶۴ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه / اول از کتیبه‌های تخت طاووس (استخر) در حدود یک کیلومتری جنوب شرقی تپه استخر.

سال ۵۵ هجری قمری / ۶۷۵ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه دوم از کتیبه‌های تخت طاووس (استخر) به خط پهلوی متصل در حدود یک کیلومتری جنوب شرقی تپه استخر.

سال ۶۶ هجری قمری / ۶۸۶ میلادی

رویدادها:

- تغییر خط دیوان محاسبات دستگاه خلافت از فارسی به عربی به دستور عبدالملک، پسر مروان، مؤسس اداره خلافت عرب (بین سال‌های ۸۷-۶۶ ه.ق.).

سال ۸۱ هجری قمری / ۷۰۰ میلادی

تحریرات:

- تحریر نسخه‌های موجود ختنی (بین سال‌های ۱۰۰۰-۷۰۰ م.) به خط براهمی (مقتبس از سنسکریت).

سال ۸۸ هجری قمری / ۷۰۷ میلادی

تحریرات:

- نگارش کتیبه تلّ سفید در تلّ سفید در ۲۷ کیلومتری شمال غربی شهر نورآباد در فهلان (مَمَسَنی).

سال ۹۴ هجری قمری / ۷۱۳ میلادی

تألیفات:

- صحیفه سجّادیه تألیف امام علی بن حسین بن علی (ع)، ملقب به زین العابدین، مشتمل بر ۵۴ دعا (بین سال‌های ۹۴-۵۸ ه.ق.).

سال ۹۵ هجری قمری/ ۷۱۴ میلادی

زادروزها:

- بشّار بن بُرد طخارستانی، شاعر نابینای دربار عبّاسیان و خاتم شعرای متقدّمین (به روایات دیگر: ۹۶ و ۹۸ ه.ق.).

سال ۹۶ هجری قمری/ ۷۱۵ میلادی

زادروزها:

- بشّار بن بُرد طخارستانی، شاعر نابینای دربار عبّاسیان و خاتم شعرای متقدّمین (به روایات دیگر: ۹۵ و ۹۸ ه.ق.).

سال ۹۸ هجری قمری/ ۷۱۷ میلادی

زادروزها:

- بشّار بن بُرد طخارستانی، شاعر نابینای دربار عبّاسیان و خاتم شعرای متقدّمین (به روایات دیگر: ۹۵ و ۹۶ ه.ق.).

سال ۱۰۰ هجری قمری/ ۷۱۸ میلادی

زادروزها:

- خلیل بن احمد بصری، از متقدّمین و از جمله مشاهیر در علم نحو و لغت و استاد سیبویه و مبتکر علم عروض.

سال ۱۰۳ هجری قمری/ ۷۲۱ میلادی

تحریرات:

- تحریر کهن‌ترین متن موجود نوشته‌شده بر روی پوست، محفوظ در شوروی. این